

OKSANA WERETIUK  
Tarnopol – Ukraina

### МОТИВ ГЕТСИМАНСЬКОГО САДУ (І. БАГРЯНИЙ, У. САМЧУК)

Книга книг – Біблія – була, є і буде невичерпальною для творчості письменників усіх народів і епох. Адже вона становить „певну модель як гідних наслідування, похвальних вчинків, так і гідних осуду злочинів, котрі варто увіковічнити як пересторогу для прийдешніх поколінь”<sup>1</sup>.

Тривалий час традиційним було використання біблійних мотивів і для української літератури – згадаймо твори Г. Сковороди й І. Вишенського, *Осії. Глава XIV* та *Подражаніє Іезекіілю. Глава 19* Т. Г. Шевченка, *Мойсея* І. Франка, *Пророка* Лесі Українки.

На жаль, віковична традиція була перервана насильно радянською ідеологією та войовничим атеїзмом, котрий, засліплений, не бачив у Біблії навіть скарбниці світової культури. Особливо гостро це було відчутно в українській повоєнній прозі; до поодиноких явищ відносимо тут Олеся Гончара з його *Прапороносцями* (де біблійні образи досить завуальовані) і *Собором* (де віра, духовність, черпані з прадавньої Біблії, стають магістральною віссю роману).

Історичні й життєві обставини склалися так, що два українські письменники – Іван Багряний (справжнє ім'я Лозов'ягін, 1907-1963) та Улас Самчук (1905-1987) – творили за межами батьківщини, в еміграції. Перший, уродженець Сумщини, творив у Західній Німеччині, другий, волинянин, волиняк, – у Західній Німеччині й далекій Канаді. Здійснивши втечу від більшовизму й войовничого атеїзму, вони в повній мірі могли черпнути із багатющого джерела – Святої

---

<sup>1</sup> T. B i e ń k o w s k i, *Antyk-Biblia – Literatura, w: Problemy literatury staropolskiej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1972, s. 308.

Книги. У структурі художнього тексту їх творів займає (правда, далеко не однакове) місце мотив Гетсиманського саду.

Н. Сологуб називає роман І. Багряного *Сад Гетсиманський* (1950) „унікальним явищем української літератури”, оскільки це „чи не єдиний твір української літератури, в якому біблійні образи використовуються не принагідно, а виступають фундаментом, на якому тримається весь твір”<sup>2</sup>.

Безпосередньо звернена до Біблії назва роману. Вона є символічною, багатозначною. Від перших до останніх сторінок твору наскрізною ниткою проходить через нього мотив Гетсиманського саду. Про біблійне джерело мотиву свідчить сам текст, фабула твору.

Напередодні згубної зради, що спричинить великі страждання – Гетсиманію – головного героя, майбутній зрадник, професійний сексот, очікуючи по смерті старого Чумака приїзду його синів – і в тому числі заарештованого Андрія, – звертається до Біблії: „Розгорнувши стару Чумакову біблію... отець Яков тихо, але все серце вкладаючи, читав матері про сад Гетсиманський. Читав до крику трагічну епопею мук бентежного живого серця, епопею людської і разом божеської млости перед мученицькою смертю. Читав крик серця про „чашу”, аби вона минула приреченого... Читав про зраду Юди... Про відступництво Петра, що зрікся вчителя, заки півень прокричав двічі” (4, 12)<sup>3</sup>. В епопеї страждань арештанта-Чумака кілька разів виринає образ Гетсиманського саду. Змордований численними допитами, Андрій перед наступними тортурами просить товариша по камері: „Отче... Я не віруючий. Але... розкажіть мені ще, розкажіть мені про сад Гетсиманський” (6, 63).

Подібним є тлумачення Гетсиманського саду як православною, так і католицькою церквами. Ідентичною є сама легенда, лише в одному випадку вміщена в Євангеліє від Св. Марка, в іншому – від Св. Матвія. Гетсиманія (від євр. *gat szemanin* – товкти, витискати оливу) – оливковий сад на схилі оливкової гори, розташованої за 3 км від Єрусалиму, святе для всіх християн місце, місце „молитви до кривавого поту й душевних страждань Господа напередодні Його

---

<sup>2</sup> Н. С о л о г у б, *Біблійні образи в художній творчості І. Багряного*, „Мовознавство”, № 1, 1993, с. 43.

<sup>3</sup> Тут і далі цитую за вид.: І. Б а г р я н и й, *Сад Гетсиманський*, „Дніпро”, № 4-10 (перша цифра – номер часопису, друга – сторінка).

хресної смерті”<sup>4</sup>, „його передсмертної духовної боротьби у пам’ятну ніч Великого Четверга”<sup>5</sup>. Сюди часто приходив Ісус зі своїми учнями; тут в останній час Він був зраджений Юдою Іскаріотом. Історію зради Біблія подає так:

„10. Юдина зрада. Юда ж Іскаріотський, один із Дванадцятьох, подався до первосвященників, щоб їм Його видати. 11. А вони, як почули, зраділи, і обіцяли йому срібняків за те дати. І він став вишукувати, як би слушного часу їм видати Його”<sup>6</sup>. Подібною є історія зради у сюжеті роману Багряного: Отець Яков, продавши себе „чорним воронам”, вичікує слушного моменту, щоб вислідити Андрія Чумака, котрому удалося втекти із заслання.

Небагатослівно, але змістовно переказує Біблія історію Ісусового страждання, спричиненого зрадою одного з найближчих.

„Страждання в Гефсиманії. 32. І приходять вони до місцевости, на ім’я Гефсиманія, і каже Він учням своїм: „Посидьте ви тут, поки Я помолюся”. 33. І, взявши з собою Петра, Якова та Івана, Він зачав сумувати й тужити... 34. І сказав він до них: „Обгорнена сумом смертельним душа Моя! Залишіться тут і пильнуйте!” 35. І Він відійшов трохи далі, припав до землі, та благав, щоб, як можна, минула Його ця година. 36. І благав Він: „Авва-Отче, – Тобі все можливе: пронеси мимо Мене цю чашу! .. 37. І вернувся, і знайшов їх, що спали...”

„Схоплення Ісуса. 43. І зараз, як Він ще говорив, прийшов Юда, один із Дванадцяти, а з ним люди з мечами та киями від первосвященників, і старших. 44. А зрадник Його дав був знака їм, кажучи: „Кого я поцілую, то – Він, беріть Його і обережно ведіть”. 45. І, прийшовши, підійшов він негайно та й каже: „Учителю!” І поцілував Його... 46. Вони ж руки свої наклали на Нього, – і схопили Його...”<sup>7</sup>. А схопивши Ісуса у свої чорні руки, вони шукали фальшивих свідчень проти нього, щоби винести Йому вирок смерті.

<sup>4</sup> *Библейская энциклопедия*, Москва 1991, с. 160.

<sup>5</sup> *Podręczna encyklopedia biblijna* (pod red. Ks. E. Dąbrowskiego), Poznań-Warszawa-Lublin, t. 1, 1959, s. 418.

<sup>6</sup> *Біблія або Книги святого письма Старого й Нового заповіту*, Українське біблійне товариство 1992, с. 65.

<sup>7</sup> Там же, с. 66.

Художній текст твору Багряного раз-у-раз звертається до тексту біблійної легенди; основний мотив розгалужується, по-своєму осмислюється автором. В Гетсиманії Багряного умовно можна виділити мотив зради, мотив фальшу й підступу, мотив добра й зла, світла й тьми, мотив вічності людської душі, мотив страждання. Перший та останній найвиразніше відчутні, найпослідовніше відтворюються автором.

Мотив зради розвивається з перших сторінок роману. Після тривалої неволі, прагнучи хоч на мить дихнути повітря рідного дому, Андрій Чумак напівтаємно приїздить до рідного містечка. Десять днів тому помер старий Чумак – отож приїхали з далеких сторін старші брати. Зібралася вся родина, приходять кохана – і враз за чийось доносом Андрія арештують. Хто зрадив? Брати? Кохана? Сусіди? Чи можуть зрадити найближчі? Чому? Які мотиви зради? Ці роздуми не дають спокою Андрію на протязі усього його „хресного шляху”, викликають асоціації біблійних образів-символів зради й відступництва – Каїна й Авеля, Юди, Петра. В перші дні ув'язнення йому ввижаються Каїн і Абель...

Біблійний переказ про сердитого Каїна та побожного Авеля (Старий Завіт) знову ж таки небагатослівний. Оповідає він про убивство брата братом, дуже лаконічно розкриває психологічну причину злочину – заздрість і гнів, – а також подає наслідки. Численні перекази біблійної легенди вносять індивідуальні варіації у її трактування, доповнюють біблійний образ зради мотивами підступу, жадоби володіння<sup>8</sup>. Про це свідчать і літературні твори<sup>9,10</sup>.

У Багряного – це перш за все і тільки – мотив підступу й зради близького. Не виключено, що із численних переказів біблійної легенди автор вибрав історію „позначення” Богом грішного Каїна рогом, а також убивство вилами. І, дивлячись із тюремного вікна на ріг місяця, Андрій бачить, як на „щиті вогненному, на щиті золотому Каїн підняв Авеля на вила і так держить його. Держить перед

---

<sup>8</sup> S. i T. Cieślakowsky, *Kain i Habel, który jest Mojżeszem, czyli dwoisty wzorzec biblijny postaci literackich ujęty od strony „gniewu”*, w: *Biblia a literatura*, Lublin 1986, s. 108.

<sup>9</sup> Там же.

<sup>10</sup> *A History of The Bible as Literature*, v. 1, Cambridge 1993, p. 291-307.

очима, не дає їй зморгнути... Вічна легенда про двох братів, вирізьблена на далекому місяці, бентежить душу, як і завжди, як і давно-давно колись в дні золотого дитинства, своєю трагедією, своєю таємничістю нерозгаданою – таємничістю неоправаної, кричущої зради. „Навіщо?! Навіщо ж брат підняв брата на вила?!” (4, 19).

Мотив зради у цей момент витісняє всі інші – Андрія не лякає тюрма, „його не турбує його доля – його турбує й пече це прокляте запитання – „Хто?” (4, 20). Та поступово мотив зради уступає місце іншому – мотиву страждання, проте ніколи не щезає безслідно: смертельно вимучений допитами, побоями й езекуціями, Андрій раз-у-раз повертається до цього питання „Хто?” Хто той Юда, що за тридцять срібняків продав брата свого? Брати? Кохана? Сусіди? Чому?

**М о т и в с т р а ж д а н н я.** Ключовим словом мотиву страждання є сама назва твору. Гетсиманія стала вічним символом страждання. Як зауважено Н. Сологуб, Іван Огієнко, перекладаючи Біблію, дав підзаголовок оповісті про оливковий сад „Страждання Гефсиманії”<sup>11</sup>. У парі з основним словом-образом мотиву страждання йде інше – гірка чаша, яку випив Ісус за гріхи людські.

П’є свою гірку чашу у світі страждань і безперервних мук, де людина-в’язень не має права на милосердя, де роками розроблялися цілі системи езекуцій і „бітіє определяет сознание”, Андрій Чумак. Усе це було спрямоване на те, щоб знівечити людське тіло й душу, щоб „на місці розібраної на гвинтики душі лишилася порожнеча, ім’я якій божевілля, або повна прострація й падіння” (6, 64). За одним із православних тлумачень Біблії, в Гетсиманії син Божий зніс той страшний гніт безмірний душевної муки, котрий мимоволі вирвав із уст Його приголомшливий крик: „Душа моя скорбить смертельно!” (Мр XV, 34)<sup>12</sup>, тобто, смертельно печалиться в стражданні. У Багряного своя, але істинно християнська інтерпретація біблійного переказу. Письменник розширює тему зрадника-Юди показом його душевних мук, його страждання. Отець-Яков страждає вже напередодні завершення зради. Згадаймо: „Читав крик серця про „чашу”, аби вона м и н у л а (виділено мною – О. В.) приречено-

<sup>11</sup> Н. С о л о г у б, *Біблійні образи...*, с. 44.

<sup>12</sup> *Библейская энциклопедия...*, с. 160.

го...” Так у Багряного і Юда безконечно страждає від злого задуму й учинку. Страждає й кається, у каятті очищується, просить відвернути те, що ним здійснено. Отже, мотиви зради й страждання в романі доповнюються мотивом каяття й прощення, прощення й очищення від гріха. І Юда прагне очищення душі.

М о т и в д у ш і займає особливе місце у „Саді Гетсиманським” Багряного. У страждущого Ісуса в Гетсиманії вирвався крик душі. Андрій Чумак опинився не в священній Гетсиманії, а в пеклі, де не має людина права навіть на душу. Цим самим страждання ще більше поглиблюється. Та чи знищенна людська душа? Чи під силу пеклу зруйнувати її?

Подібно як Ісус у закритому мурами просторі саду молінням своїм входив у простір нескінченний, так Андрій, сидячи у холодних, тісних стінах карцеру, роздумуючи про людську натуру й душу, включається у світ. „Холодні стіни карцеру лишилися самі по собі, їх не існує. Існує інше. Сліпуче в своїй реальності, до болю чітке, животрепетне, як саме життя. Ні, більше, як життя, помножене на любов, на тугу за втраченим, на жагуче бажання його повернути. Повернути хоч так... І життя повертається, розганяючи темряву, розсуваючи понурі цементні мури” (6, 86).

Андрій доходить висновку, що життя існує доти, поки існує в людині людська душа. Саме тому так цілеспрямовано намагалися знищити її сталінські сатрапи. Так, людина є істотою особливою. Істотою, що займає особливе місце в ієрархії біотичного світу: вона має тіло й душу, вона наділена духовними властивостями. Людська душа – це те, що оживляє людське тіло, це той животворний „струмінь зсередини”. І щоб душа не оживляла зранене тіло в’язня, треба було знищити її. Душу, в котрій ще тліла іскринка жадоби життя. Та душу не просто забрати. Навіть таким рафінованим убивцям, як Єжов, Сергеев, Великін... „Людській душі і в карцері добре, – роздумує Андрій. – Бо можна її відібрати від світу, але не можна відібрати світу від неї. Це неможливо, поки душа жива” (6, 91).

Автор майстерно змальовує неповторну картину злету людського Генія, Генія, наділеного розумом і душею. В Андрієвій душі, „як в чарівній призмі, ні, як в могутньому акумуляторі, зібрались і вибуляли, дійшовши завершення, думи й прагнення людського генія за довгі тисячоліття, і він став не тільки його спадкоємцем, а гордим знаменосцем і довершувачем... Все, що було в людині кращого за

всю її історію, збудувало ці крила. В тому числі тут частка й його душі...” (6, 86). Картина, створена фантазією Андрієвих роздумів перетворюється у величний гімн Людській Душі, Людському Генію.

Роздуми про душу людську неминуче приводять до роздумів про добро і зло, світло й тьму. Мотив Гетсиманського саду – то мотив добра і зла.

**М о т и в д о б р а і з л а.** Безмежне добро Ісуса, його щира, самовіддана любов до людей, за гріхи яких він випив гірку чашу й був розіп’ятий, протиставляються у Біблії великому злу – піступній зраді, жадобі вбивства, фальшивому звинуваченню. Втіленням добра (світла) є велике й невгамовне прагнення побитого, пониженого й розтоптаного кованим чоботом репресій в’язня ж и т и, і с н у в а т и. Незважаючи на втрату особистісного, індивідуального у табірному чи тюремному пеклі, в ньому жевріє й не згасає велика ідея і с н у в а н н я. Ця велика ідея ж и т т я допомагала понівеченому в’язневі втриматися й вижити, бо була вона глибша й сильніша від будь-якої ідеї політичної. То ідея „безмірної живучості і незнищенності людини”, що спирається на екзистенціональним інстинкті духа. Той, хто не втратив цього головного, визначального і найпотужнішого інстинкту духа, і в пеклі, перед обличчям смерті залишався людиною. У Андрія Чумака на садистському допиті „інший інстинкт, шляхетніший і могутніший, був горою. Почуття підлого переляку й жадоби жити (за всяку ціну жити!) змагалось з почуттям честі, з почуттям самозбереження важливішого, аніж збереження фізичне. З почуттям затятої, сатанинської гордості” (6, 58), направленої на збереження духа. І він витримав пекло.

Гетсиманія для Багряного є уособленням добра й зла, світла й тьми, світлої Христової любові до людей та темної сили чорної зради. Недаремно оливковий сад, де перебуває зраджений Ісус, змальований у творі темними фарбами. У камері, між допитами, „прикусивши губу та дивлячись в стелю, поза стелю, десь у невідоме, Андрій слухав про Юду, думав про братів і в темряві, що застилила зір, йому ввижався темний, сповнений чорного, задушливого тропічного мороку сад, тоскна тиша й сильвети мирт та кипарисів... Христос на колінах з очима, наставленими в безодню душної ночі... Млость передсмертної душевної муки... Зрада... Відступництво Петра й відчуженість заспаних учнів... Самота... Безмежжя туги, нестер-

пний тягар відчаю... І крик далекого півня – провісника зречення й провісника близької муки, наруги і смерти... Зловісний крик півня... Крик безнадії... Триумф зла...” (6, 63).

Уособленням зла (тьми) в романі є ті, що творять й стоять на сторожі пекла, видумують все нові й нові, більш рафіновані й витончені способи убивання людини. Зло асоціюється зі стиранням границь людської підлості. Зло чинить Людина Людині. Це викликає нові роздуми героя. „Людина – це найвеличніша з усіх істот. Людина – найнещасніша з усіх істот. Людина – найпідліша з усіх істот, – мислить Андрій... – І, мабуть, для того винайдено „конвеєр”<sup>13</sup>, щоб поставити все на своє місце. Може, на цьому позначився перст Божий, щоб узнати, чого ватрі ті, що сотворені по образу і подобию Божому? Тоді який же парадокс криється, що за проповідників Божої волі вибрано тих, які давно той образ і подобу втратили?” (6, 73). Як ті первосвященні, що, „порадившись, зійшлися на тому, щоб Ісуса зрадою упіймати й убити”, не цураючись при цьому фальшивих свідчень, замість проповідників волі Божої стали в очах потомків виконавцями найбільшого злочину – зради, фальшивих свідчень та убивства, так ідеологи радянщини в своїх репресіях і тортурах безневинних стали символом ганьби і смерті, зрадниками свого народу. „Велика галерея людської величі запливає кров’ю. Хтось іде по ній важкими чобітьми... „ – так говорить про них, злочинців у кованих чоботях, Андрій. Та суть добра, його призначення – перемогти зло. Суть світла – побороти тьму. „Все-таки той „хтось” нічого з тією величчю не може зробити” (6, 88) – підсумовує він.

Подібно Міцкевичу, Багрянний з допомогою Біблії намагається прочитати історію свого народу як змагання двох ідей: зла і добра. У Міцкевича недвозначно, виразно російський цар, Новосільцов (III частина „Дзядів”, 1832) втілюють у собі ідею зла, а боротьба за визволення Польщі – ідею добра<sup>14</sup>. У романі Багряного виразно й історично конкретно вимальовуються сили зла. Сили добра, ті, що мали би протистояти силам зла, як цілість не сприймаються за браком фізичної виразності: розбіглися, розпорошилися українці, не

<sup>13</sup> „конвеєр” – спосіб екзекуції в’язнів, винайдений Миколою Єжовим, суть якого полягає на безперевному процесі „знеосіблення людини”, „розколюванні” її психіки, розбирання „гвинтик по гвинтикові” людської душі.

<sup>14</sup> K. B u k o w s k i, *Biblia a literatura polska*, Poznań 1988, s. 38.



об'єднані одною спільною ідеєю, не поєднавши свої душі, під чоботом репресій, як ті вівці без пастиря, борючись кожен на свій лад. І знову ж таки аналогія з біблійним текстом: „30. відспівавши гімн, на гору Оливну пішли вони. 31. Промовляє тоді їм Ісус: „Усі ви через Мене спокуситеся ночі цієї. Бо написано: „Уражу Пастиря, – і розпорошаться вівці отари”<sup>15,16</sup>. Багрянний-реаліст усвідомлює собі передчасність масового всенародного опору українства (книга написана у 1950-ім році!). Тому концентрує свою увагу на змагання сил добра і зла у душі людській. І висновок тут оптимістичний.

Мотив Гетсиманського саду використав Улас Самчук у своїм романі *Темнота* (1955), котрий, будучи закінченим окремим твором, разом з тим є своєрідним продовженням виданого раніше роману *Ост*. Біблія зримо й незримо присутня в тексті обидвох згаданих творів Самчука. Як у *Саді Гетсиманським* Багряного, в *Ості* й *Темноті* Святу Книгу раз-у-раз читають герої. Незмінною супутницею старечих вечорів, моментів радості, розпачу й туги є вона для батька великої української родини з Канівщини, історію котрої в обидвох творах описує автор, Григора Мороза. Побожно називає її старий Мороз „книгою святою, пророками... писаною, самим Господом Богом проказаною”<sup>17</sup>. Біблія на столі, на устах і в учинках одного із персонажів „Темноти”, колеги молодшого Мороза, „лідера пролетарської літератури Миколи Івановича Бича”. „І знаєте, що я читаю?” – запитує „сам” „пролетарський бог”, в котрому вгадується письменник М. Хвильовий, Мороза-письменника, вказуючи на Біблію, й знову ставить запитання: „Чому ми тепер не можемо так писати, як колись могли писати... І що за вникливий стиль”. А Мороз відповідає: „Вони усі явища життя вмiли пов'язати в одну, якусь закономірну, виявлену свiдому волю певного творця, і кожний з них уважав себе частиною того творива. Ми ж тепер, здебільша, живемо, як росте трава, а як пробуємо проявляти людські наші прикмети, то так одірвано від великого космосу цілоти, ніби ми те камін-

<sup>15</sup> Євангеліє від св. Матвія. [W:] *Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту*, Євангелієсько-лютеранська місія „Думки про Віру”, с. 1226.

<sup>16</sup> Ewangelia Św. Marka (tłum. Cz. Miłosz), w: *Biblia a literatura polska...*, с. 271.

<sup>17</sup> У. С а м ч у к, *Темнота*, Нью-Йорк 1957, с. 114.

ня бурхливого гірського потоку, що його хвиля перевертає і згладжує без найменшого його спротиву”<sup>18</sup>.

У найбільшій мірі апелює до Біблії в романі *Темнота* найстарший нащадок Мороза, господар здатний провадити господарство по-новочасному, Іван Мороз. Саме з ним пов’язує письменник мотив Гетсиманського саду. „Кваліфікований” радянською владою як куркуль, що знає іноземні мови і може придатися для закордонної розвідки, він усіма силами намагається протистояти вербуванню. Вибору немає: або життя, або смерть, чи неволя, майже рівнозначна смерті. Іван Мороз – Андрій Чумак. Подібні життєві ситуації, подібні альтернативи, подібні асоціації. Як Андрійові, Івану ввижається Гетсимань, як у *Саді Гетсиманській*, так у *Темноті* звучить мотив-благання відвернути біду, пронести мимо чашу тяжких страждань. „Іван чекав, вперто чекав, аж гнувся до землі, страждав і напружувався і не раз пригадав собі сцену з Євангелії, коли Син Божий Христос заходив до того Саду Гетсимаського і там з кривавим потом на чолі благав свого Батька Небесного, щоб проніс мимо нього чашу, що Йому призначена”<sup>19</sup>. У написаних майже в один і той же час романах обидва автори з протилежного боку кордону, здаля, наче благають відвернути гірку чашу від рідної землі і з гіркотою усвідомлюють у п’ятдесятих, що Хресний шлях України триватиме не рік, що не можливо відвернути те, що призначено убивцями й зрадниками, та можна з гідністю знести страждання й зберегти чистоту Душі для майбутнього.

---

<sup>18</sup> Там же, с. 140.

<sup>19</sup> Там же, с. 87.

MOTYW OGRODU OLIWNEGO  
W UKRAIŃSKIEJ LITERATURZE EMIGRACYJNEJ LAT PIĘCDZIESIĄTYCH XX W.  
(POWIEŚCI IWANA BAHRIANEGO I UŁASA SAMCZUKA)

S t r e s z c z e n i e

Zgodnie z tytułem, obiektem zainteresowań badawczych autorki jest temat–scena duchowych cierpień Chrystusa w Getsemani, podmiejskim ogrodzie na Górze Oliwnej, przeżytych w noc z czwartku na piątek poprzedzającą uwięzienie i skazanie Go na śmierć, przejście drogą krzyżową i egzekucję na Golgocie, scena stanowiąca źródło natchnienia twórczego oraz inspiracji artystycznej dla dwóch ukraińskich dwudziestowiecznych pisarzy żyjących poza granicami Rosji Radzieckiej. Analizuje ona mianowicie powieść I. Bahrianego pt. *Ogród Oliwny* (1950) oraz dwa człony cyklu powieściowego U. Samczuka noszące tytuły: *Ost* oraz *Ciemność* (1958). Istota przedsięwzięcia badawczego polega na tym, że Oksana Weretiuk ujawnia wszelkie bezpośrednie i pośrednie, jawne i aluzyjne nawiązania obu wymienionych twórców, autorów dzieł powieściowych, do biblijno–ewangelijnych opisów męki Chrystusowej tych treści, sytuacji oraz motywów powieściowej rzeczywistości, jakie charakteryzowały radziecką rzeczywistość epoki stalinizmu z jej polaryzacją dobra i zła, cierpienia i okrucieństwa, wierności i zdrady.

*Streścił Ryszard Łużny*